

BIOETIKA

2009

VIZSGA

*összeállította:
Esztergár-Kiss Domokos*

A bioetika alapja:

- „Az emberi történelem egyre inkább versenynek tűnik az oktatás és a katasztrófa között.” H.G.Wells; (úgy használjuk a technikát, ahogy kell?, mit tenni árvizes helyzetben?);;
- az orvosetika:
 - a *foglalkozási (= hivatás) etikába* tarozik (pl: etikett: viselkedési szabályok);
 - régen: ha eltér, akkor jogi büntetés;
 - ma: vitatott- szabadság, autonómia vált irányadóvá, az orvosok *paternalisztikusak* (= atyáskodók), a jogászok *szuperpaternalisztikusok*;
 - ma új parancsuralmi rendszer: pénz megléte v nem megléte („Tankok ki, bankok be!”);;
- hagyományok:
 - Hippokratész: eskü, amit nem ő is írt, de szövege ősi; ker, iszlám világban is; paternalista (az orvos személye a törvényen felül áll), vallásos érzületű, kifüggesztve az elvek;
 - elvei:
 - segítség („A beteg ügye legyen a legfőbb törvény”);
 - nem ártás (mindent elhárít, ami árthat; őrizkedik a szándékos károkozástól)- objektív elvek;
 - a beteg jelenlétében nincs társalgás és nevetés (empátia);
 - „Isteni dolog a fájdalom csillapítása”;;
 - hasonló elvek: Aseph Ben Berachyahu (VI. sz, Szíria), Maimonidész Mózse: Az orvos napi imája (XIII. sz), Mohamed Hasin (1770, Perzsia): Az orvos kötelességei; Aquinói Szent Tamás: Igazság;;
- katolikus Egyház: erkölcsök fenntartásában szerepe; teológia;
 - *az emberi személy* fogalma (test és lélek egysége; Isten teremtménye, felelős öröke a Földnek)- hit és ész közötti dialógusért tesz az Egyház;
 - *irgalmas szamaritánus*- orvoslásra, betegápolásra hat- nyilvános kórházak létrehozása („Amit egynek tettetek ezek közül, nekem tettétek!”);
 - *alapelvek:* minden emberi teremtmény életének szentsége, sérthetetlensége, azaz elveti az abortuszt, a gyermekgyilkosságot, az eutanáziát, a mutilációt (= csonkítást);
 - *XII. Pius pápa* (XX. sz közepe): rádióbeszéd, szakcsoportok, közösségek (még náciizmus előtt is rávilágít);
 - náci büntettek súlya → autonómia, emberi méltóság;
 - orvosi technológia fejlődése → új kérdések, új megközelítése → *bioetika*;
 - *II. Vatikáni zsinat* (1962-68-5): Gaudium et spes;
 - VI. Pál (1968): *Humanae Vitae*;
 - *Hittani Kongregáció* (1974, 1975): a Művi abortuszról, a Nemi erkölcs néhány kérdéséről;
 - *püspökökhöz intézett levél* (1975): sterilizációról;
 - *II. János Pál* (1981, 1995): *Familiaris consortio* (családokról), *Evangelium vitae*;
 - *Hittani kongregáció* (1980, 1987, 2008): *Iura et Bona* (eutanáziátó), *Donum vitae* (az utódnemzés méltóságáról), *Persone vitae*;;

- világi filozófia:
 - az *egyéni autonómiát* hangsúlyozzák ⇔ orvos tekintélye (pl: Hume, Kant, Nietzsche), de attól még segíteni kell;
 - elvek: segítség, nem ártás, autonómia, igazságosság;;
 - II. VH után: embertelenségek, orvosok részvétele, Nürnbergi per; isteni → emberiesség törvénye lép;
 - Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. dec. 10., Párizs):
 - cél: garantált az emberi jogok feltétlen tiszteletét;
 - lelkiismeret, szabad meggyőződés, emberi méltóság, egyenjogúság, kinyilvánították hitüket- vallásos nyelvhasználat;
 - 1. cikkely: „Minden ember méltóságában és jogaiban szabadnak és egyenlőnek születik. Az ember, minthogy lelkiismerettel és értelemmel bír, a testvériség szellemében alakítja embertársaival való kapcsolatát.”
vita: a természet, Isten, de végül semleges megfogalmazás;
 - a Föld legnagyobb részén elfogadott, de sebezhető (többségi vélemény kell- gyengébb, hajlítható);
 - elismerik az ember alapvető jogait (USA, Anglia, EU);;
- a bioetika története: a hagyományon alapszik (erkölcs, mi a jó és mi a rossz), pl: latint elfejeltették, csak a tudósok interpretációját kapjuk meg;
 - *Van Rensselaer Potter* (1970, onkológus, *A túlélés tudománya*): először használta; siker, új könyv: *Bioetika: híd a jövőbe*: felismerés: a technikai fejlődés és az etika különváltak- emberiség kipusztulása (ehhez irányítani kell a fejlődést);;
 - IPU (= InterParlamentáris Unió, 1995): a bioetika az emberi jogok kérdésében a legfontosabb területté nőtte ki magát;;
 - Szentírás;
 - *katolikus Egyház*: már korábban figyelmeztet (ha haladás kincs, de ha a jó és rossz keveredik, akkor csak saját érdekeket nézik, emberiséget fenyegeti);
 - XIX. sz: *Albert Schweitzer*: az élet megbecsülésének szükségessége; Maxim Gorkij: Éjjeli menedék;;
 - *Eberhard Schockenhoff*: *Ethik des Lebens*: életetika (keresztény) és bioetika (szekuláris)- ma már csak bioetikának hívják összefoglalóan;;
 - *Sigmund Freud*: *halál-ösztön* (öncélú háborúk, tömeggyilkosságok);
 - *élet-ösztön*: ezzel kell tudományosan is foglalkozni (Vajon jobb-e élni, mint nem élni? Meddig? Hogyan?)- régen csecsemő Taigetosz, ma kevés utód, de azokat mindenképp megtartani kényelemben (valószínű egészséges nem születik meg, betegeket és öregeket mesterségesen életben tart);;
 - *orvos célja*: kellő számú egészséges utódra törekedni, betegségeket megelőzni, meggyógyítani;;
 - *társadalom erkölcsi érzéke*: mennyit áldoz pénzben, energiában a betegek (akitől már nincs viszontszolgáltatás), hasznot nem hajtók segítésére, élet elfogadhatóbbá tételére;;

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- új bioetika:
 - kat. teológusok: II. Vatikáni zsinat előkészítése, szexológiai kérdése;;
 - Joseph Fletcher: protestáns teológus, „A halál kontrollja a születéskontrollhoz hasonlóan az emberi méltósághoz tartozik.”, *individuális szabadságjogok*:
 - Orvosi diagnosztika: Az igazság megismerésének joga,
 - Fogamzásgátlás: A szülővé válás kontrolljának joga;
 - Mesterséges megtermékenyítés: A gyermektelenség legyőzésének joga,
 - Sterilizáció: A szülővé válás kizárásának joga,
 - Eutanázia: Jog a halálhoz→
 - *radikális paradigmaváltás*: liberális szituációs etika (nincs kötelező útbaigazítás, csak tájékoztatás minden szempontból); legfőbb elv: a beteg döntési szabadsága (nem a élet fenntartása és az ölés tilalma);;
 - Paul Ramsey: protestáns teológus, életpárti, az aktív ölest nem ugyanaz, mint a passzív meghalni hagyás; mindenkinek joga van halálhoz, de manipulációk nélkül (nem gyorsítani, nem meghosszabbítani)→ *elutasítja az eutanáziát*, de kiáll a krisztusi tanítás mellett (pl: lelkipásztori halálíg kísérés);
 - *cél*: teológia ne elbeszéljen a társadalommal, hanem megértse;
 - *témák*: tájékozott beleegyezés, emberkísérletek, szervátültetés, a halál meghatározásának problémája;
 - beteg javával törődni vagy autonómiáját tisztelni? azért tájékoztatni a beteget, hogy együttműködjön (Ramsey) vagy mert erre joga van (Fletcher)?;;
- filozófiai háttér:
 - Némoto: normatív etika, de
 - angol szembeszáll: Gertrude Anscombe: elhanyagolja a pszichológiai alapokat, ismerni kell a cselekvési célokat, aminek gyökere a *szubjektív élmény háttér*→ az erkölcs nem lehet központi fogalom;;
 - Philippa Foot: erkölcsi ítéletek leírják (nem előírják kötelező utasításként) a *vágyakat és érdekeket*, amelyek cselekvésre készítenek- vágyak és érdekek szabják meg, hogy ki mit tart jónak vagy rossznak; nem kanti imperatívusz (csak hipotetikus), a cselekvéshez hozzátartozik az *erényérdek* (pl: szenvedőknek segíteni, együttérzés, szabadság, igazságosság, emberi méltóság)- érdekem, hogy velem szemben is igazságosak legyenek; bár a valóságban létezik önzetlen magatartás;;
 - kritikák: a gyakorlati erkölcsből indul ki;
 - Iris Murdoch: csak a *tiszta akaratnak* van szerepe (nem a vágyaknak, hajlamoknak), a cselekedetek forrása a morális elvek elismerése és a másik valóságának felfogása, saját világunk dolgainak tudomásul vétele→ *vízió*; annál nagyobb vízió, minél rendezettebb saját világ, emóció→akarat; fontos: erény;;
 - Stanley Hauerwas: elutasítja a külső szabályokon alapuló etikai minimumot biztosító elveit (liberális), az univerzális morális normákra építő természetjogot (katolikus); inkább a *helyes személyes magatartást* követni;;
 - Alasdair MacIntyre: csak külső szabályokkal a társadalmat egyben tartani- megbukott, inkább *átfogó életcélokat* megvalósítani, de ezt csak *kis csoportokban* lehet (ide tartozókat kötelezik a közös célokra, pl: vallási, párt);;

- Deontológia: az „ezt kell tenni” szükségessége, kelleme az általános elvek; *autonómia elve* (neg határ: addig, amíg a másikat nem csorbítom); de ezt határt ki akarjuk tolni, mi az erőszak? szellemi rábeszélés, meggyőzés? (pl: mosópor, gyógyszer);;
- ha csoport szinten etika, akkor nem lehet általánosan eldönteni, hogy mi a jó és mi a rossz? pl: beteg gyereket megtartani vagy testi fájdalmat elviselni, pótanya; ker világnézet előnyös oldalait általában elfogadják, de nem általános érvény;;
- I. VH után: az *élet tiszteletét* hangsúlyozó filozófiák;
 - Albert Schweitzer: Kultur und Ethik: a szeretet gondolatát kitágítani minden teremtményre, a szeretet tisztelet az élet előtt; a legfőbb alap: *az élet*; jó az, ami az életet erősíti, rossz, ami gátolja; nagy hatása (pl: környezetvédők, Pro Life alapelve);
problémák: nincs magasabb vagy alacsonyabb rendű élet, a tudatos nem magasabb rendű- súlyosság mérlegelése (pl: állatkísérletek), társadalmi érték szerinti súlyozás, büntudat a cselekedetek után- közömbösség;;
 - Karl Michael Meyer-Abich, Günter Altner: környezetvédők alapelve: nem egyéni megítélés, hanem *törvényileg szabályozott kapcsolatok* (állatokkal, növényekkel, kövekkel); gondoskodás, szeretet és partneri megbecsülés;;
 - Hans Jonas: felelősség (pl: szülők gyermek iránt);;
- erkölcs és jog:
 - homogén társadalomban nem különül el (egy világnézet, egy erkölcs, egy jog), csak ha több erkölcsi felfogás (nagyobb, mint polis);;
 - természetjogi: a pozitív jog helyességét össze kell hasonlítani a *természeti és isteni örök törvénnyel*; ha nem felel meg, akkor nem kell betartani, mert nem érvényes, lelkiismerete tanúskodik, a szívébe írt kötelesség (pl: Nürnbergi per- az emberiesség törvénye, II. János Pál kijelentése, Pál apostol, Szophoklész: Antigoné- az istenek törvénye, betyárbeccsület, Verdi: Rigoletto- bérnyilkos biztos azt öli-e meg, akiért fizettek)- visszatartja embertelenségek elkövetésétől;
 - jogpozitvista: átfedés az erkölcs és a jog között, de nem szükségszerű; a *törvény érvényes* és betartandó akár igazságos, akár igazságtalan (ez is érvényes); bíró: jogszabályt alkalmazni a tényekre, nem erkölcsileg mérlegelni (pl: rabszolgatartás, nemzetiszocialista, kommunista diktatúra); érvény: közmegegyezés, nyilvánosság (kontrollálni tudja);;
 - de: *Nürnbergi per* (nem fogadták el: „Parancsra tettem.”), WMA (= World Medical Association: fenyegetés hatására sem használja fel orvos tudását az emberiesség törvényével szemben);;
 - helyes törvényértelmezés: a *jog az erkölcsi minimumot* kodifikálja, ennél többet lehet tenni, a jogszabály nem elég (pl: udvariasság: nem büntetnek meg, ha nem köszönünk); a jogkövetés önmagában nem mindig kielégítő, az *ember mindig fontosabb, mint a törvény* (pl: Jézus: „A szombat van az emberért, nem pedig az ember a szombatért?” ökröt is itat, kihúzza a gödörből, körülmetélheti lehet, de egész embert gyógyítani nem?, de nem akarja megszüntetni a törvényt, hanem tökéletesíteni);

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- fontos a törvényértelmezés (szigorúan betű vagy ki nem mondott szándék vagy saját lelkiismeret= *morális intuíció* (inkább, ha nehezebbet kíván, mint könnyítés)); a visszaélések félelmet szülnek;;
- tutorizmus: mindig a biztosabbat választani (pl: hajtóvadászatkor a bokrot ki mozgatja, magzat lelke);;
- veszélyek:
 - *a közvélemény hatása* (sok meggyőzött ember, pl: kerékpárral közlekedés, abortuszt nem kell elvégeznie annak, akinek lelkiismerete tiltja (azonban mást kell keresnie));
 - szándékosan *tágon megfogalmazott jogszabályok* (gumiparagrafus, kibúvó lehetőségek);
 - *a törvény* magatartást, erkölcsi tudatot *befolyásolja* (amit megenged, az nem lehet erkölcstelen, pl: sárgán villog a lámpa, akkor mindenki mehet- baleset);
 - túl sok felesleges vizsgálat, kezelés a törvénytől való félelem miatt (orvos elleni perek rosszabbodás miatt);
 - *good samaritan* (utcai baleset során nem perelhető, amíg nem fogad el pénzt);
 - *túlzott törvények* (Anglia: a beteg elutasíthatja, de elő is írhatja, hogy az orvos milyen kezelést alkalmazzon);
 - *a személyes szabadság korlátozása* (pl: fertőző betegségek esetén karantén), HIV/AIDS (a szexuális kapcsolat magánügy, az is, ha megfertőződik); megoldás: szigorúbb kontroll (tudatos terjesztőkre, drogosokra);;
- Mo-on jogi szabályozás: Alkotmány, BTK, PTK, Egészségügyi Törvény (1997. évi CLVI. tv), Kőszegfalvi Edit: Egészségügyi és betegjogi kézikönyv (jogszabályok magyarázata);
 - *Egészségügyi Törvény*: betegek jogait erősen hangsúlyozzák (pl: tájékoztatáshoz való jog), senkit sem szabad akarata ellenére kezelni (kivéve közvetlen életveszély, tudatzavar esetén, amikor bárki jogosult menteni, pl: öngyilkosokat meg lehet menteni);;
- orvosetika: az etikát nem magyarázni, hanem élni kell, de nem elég a jó példát látni, a követendő *elveket* ismerni is kell→ *Hawaii Nyilatkozat* (pszichiáterek számára; szigorú lelkiismeret, személyes ítélőképesség, írott szabályok, irányelvek, lelkiismeret alakítása); sokszor etika *ellentéte a törvényekkel* (pl: Mo-on elhallgatják, abortuszt nem végző orvosok kizárultak);;
 - *a törvény feladata*: a felismert igazság megvédése, a felfedezett bűncselekmények megbüntetése;;
 - *alap orvosi törvény: Hippokratész* (ma is változatokra esküsznek, szövetét sokszor kifüggesztik); nem orvosok erre hivatkozva kérik számon őket;
 - *öngyilkosság: sztoikus* (ha bölcs nem tudja elviselni az élet terheit, megvalósítani erkölcsi értékeit, akkor megölheti önmagát (pl: Zénón, Kléanthész)), *az elfogott felderítő* (öngyilkos vagy áruló), *orvosok* (Cato orvosa meg akarta menteni, Seneca orvosa megitta vele a mérget)- a beteg érdekében cselekedtek;;
 - *védőszent*: Szent Kozma, Szent Damján;;

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- orvosi etika alapja: betegek segítése, ha probléma, akkor konzílium; élet védelme- Mikortól védeni? Meddig? Szellemi és test fogyatékosokat védjük-e? Emberi kísérletek? Egyén élete vs közösség?;;
- modern deklarációk: egységes felfogás kialakítására törekvés, hivatkozási alap bizonytalanság esetén; Orvosok Világszövetsége (WMA= World Medical Association) állítja össze;
 - *Genfi deklaráció* (1948, 1968, 1983, 1994): többször megújítva, de nincs benne magzatelhajtás, eutanázia; az emberi életet a legteljesebb tiszteletben kell tartani- tág értelmezés;
 - *Helsinki nyilatkozat* (1964, 1975, 2000): az emberen végzett orvosi kísérletek;
 - *Sydneyi nyilatkozat* (1968): a halál bekövetkeztének, megállapításának kritériumai;
 - *Oslói nyilatkozat* (1970): terápiás abortusz (gyógyító céllal abortusz, hogy megmentse az anyát);
 - *Tokiói nyilatkozat* (1975): kínzásokban való részvétel megtagadása;
 - *Eutanázia deklaráció* (1987, Madrid), *Velencei nyilatkozat* (1983), *Magyar Orvosi Etikai Kódex* (1998), *Orvosilag segített – asszisztált – öngyilkosság* (1992, Marbella);
 - *Lissszaboni nyilatkozat* (1981): a betegek jogairól, később Baliban kiterjesztették;
 - *Hawaii nyilatkozat* (1977): pszichiáterek számára irányvonalak (lelkiismeret helyes kialakítása, kezelni csak a beteg érdekében, az ő hozzájárulásával szabad; ha kéri a megszakítást, akkor teljesíteni kell, de más módon folytatni);
 - irodalom: Ken Kesey: Száll a kakukk fészkére (a jobb életet kell választani);
 - *Biblia* (etikai kódex);
 - *ETT TUKEB* (= Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága) nyilatkozata, *Magyar Orvosi Kamara Etikai Kollégiumának állásfoglalásai*, *Etikai kódex* (1998); belső szabályozás fontosabb lehet, mint az állami;;;

A bioetika alapelvei:

- etika: leíró tudomány, bemutatja az értékek alapján kialakult *magatartásformákat és szokásokat*; egy bizonyos népcsoportban általánosan vagy egy konkrét dologban (pl: abortusz, lopás); etika: elmélet, ethos: megvalósítás is;;
- normatív etika: értékek, normák alapján értékeli az emberi magatartást (mi a jó és rossz), keresi az alapokat és azok igazolását (pl: más kárán tanulni);
 - általános etika: alapokkal, értékekkel, normákkal foglalkozik;
 - speciális etika: a normákat alkalmazza csoportokra (pl: gazdasági, politikai, orvosi, bioetika);;
 - objektív és szubjektív erkölcs:
 - *objektív tett a cselekedet szubjektív pillanatával, belső szempontok* (pl: hirtelen felindulás); de nem minden szubjektív (nekem jó, ha neked nem jó, pl: szadista másokat rugdos- nem elfogadott, éheznek valaki mellettem- elfogadott?);
 - az etika *belülről kötelez* (csúcs: erény), mások is így gondolják (egyetemes erkölcsi minősítések, pl: ártatlan ember megölése);
 - *értelmes norma* (hagyomány, értelmünkkel belátható);
 - *örök törvény* (lelkiismeret, ha valaki csak rosszat tesz, az lelkiismeretlen);
 - a *hit* segít (megvilágítja a törvényt);
 - *pozitív törvények* (emberek által meghatározott külső törvények, pl: Emberi jogok nyilatkozata);;
 - tévedés: oka:
 - *vétkes tudatlanság*: megtanulhatta volna az erkölcsi elveket, de nem akarta, nem szánt elég időt;
 - *nem vétkes tudatlanság*: pl: nincs megtanítva emberi viselkedés szabályai, nem is tudta volna;
 - *legyőzhető*: sikerül megvalósítani a jót;
 - *legyőzhetetlen*: pszichológiailag nem tudja, próbálkozik, de környezeti hatások miatt nem tudja (pl: kleptomániás); de legalább küzdjön!
 - kérdés: Hol a határ?;
 - fontos: objektív igazság belső meggyőződésé váljon, közeledjen a szubjektívhez;;
- perszonalista bioetika: alapelv: a fizikai élet védelme;
 - a fizikai élet védelmének alapelve: a személy alapja, hogy él, de nem minden élet egyenlő (pl: állat- megesszük, de ne kínozzuk meg; vadászok előírásai, pl: természetes ellenségek kihaltak, ezért néhányat, de nem az összeset le lehet lőni), személy, perszóna az ember nemre, bőrszínre, népcsoportra való tekintet nélkül (pl: ha szlovák, attól még nem rossz- előítélet mentesség, nem általánosítani);;
 - az egészség védelmének alapelve: az egészséghez nincs jogunk (pl: gyógyíthatatlan beteg), csak annak védelméhez (pl: védőoltás, de ez mindenkinek ingyen jár?, vesedialízis); mindig a jobb irányba terelni, de nehéz (pl: idősnek állandóan gyógyszer, allergiagyógyszer);;
 - a szabadság és felelősség alapelve: saját és mások életének védelme felelősség (pl: betegen nem dolgozunk); de ne éljünk vissza vele; a szabadság feltétele, hogy él- terápiás együttműködés (pl: beteg érdekei és orvos felelőssége); felelősség (pl: szülő visszautasíthatja-e sérült gyermeke táplálását- a többiek támogassák a jó döntésben);;

- a teljesség vagy terápia alapelve: az egész test szükséges az élethez (részei is); de lehetséges egy részét eltávolítani, hogy megmentjük az egész életét (pl: kéz levágás, de nem saját magunk, pl: Afrikában minden halott után levág egy ujjat); sebész köteles segíteni; a fizikai egység védelme; feltételei:
 - cél: megmentsek az egészséges részeket (pl: szepszeti beavatkozásra nem érvényes);
 - nincs más mód legyőzni a betegséget;
 - van esély a sikerre (arányos az elért céllal, pl: halálán van és levágják-e a lábát?);
 - a beteg beleegyezett;;
- a szociális és szusszidiáris alapelv: a társadalom szempontjából is fontos az élet (különben nem lenne társadalom, amíg termel, addig igen, de ha nem, akkor már nem?; a termelékenység lehet szeretet is, pl: nagymama); mindenkinek közös java az élet védelmének lehetősége- alap az egészségügyi ellátáshoz (pl: ingyenes elsősegély, egészségbiztosító rendszerek); szusszidiaritás: azt kell segíteni, akinek nagyobb szüksége van rá (pl: influenzás betegre és Alzheimeres betegre nem ugyanannyi pénzt adni); nem szabad a felsőbb szintnek átvállalni azt, amit az alsóbb is el tud végezni (pl: háziórvostól ne rögtön az intenzívra kis lázzal, amit otthon meg lehet oldani, azt otthon- veszély: alternatív gyógymódok);;
- a kisebb rossz alapelve: ha két rossz közül kell választani, akkor a kevesebb rossz következménnyel járó kell, de nem alkalmazható, ha emberi életek állnak egymással szemben (pl: gyilkos szándékkal támadó- ő vagy sok más; támadó kilövése rakétával- civil áldozatok);;
- a jótétemény alapelve: a jót elő kell mozdítani, a rosszat visszaszorítani, ne árts pozitív megfogalmazása (pl: emberi életek: ha nem tudom megmenteni, akkor nem megölöm, hanem jót teszek vele, esetleg nem hosszabbítom meg a szenvedését); nem elég a jóakarat (csak a szándék), hanem jótétemény is kell (világos cselekedet);;
- az autonómia alapelve: az ember alapvető tulajdonsága az önrendelkezés; már Ószövetségben is, Jézus („Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük.”); beleegyezés szükségessége (de nem a konkrét kezelési mód), inkább egy szövetség, bizalom (orvos tudása), ez nem szolgáltatóipar; diagnózis és terápia esetén is (pl: egy hetem van hátra, nem akarom tudni; terápia megválasztásában közreműködni+ egyéni szempontok, vallási (pl: Jehova tanúinál nincs vérátömlesztés, keresztény kevésbé abortusz)); pszichiátriai betegek esetén a törvényes képviselő dönt (pl: kóma, kiskorú);;
- az igazságosság alapelve: egyenlő bánásmódot kell biztosítani mindenkinek, az anyagiak igazságos elosztása (allokáció) a betegségnek megfelelően (nem feltétlenül azonos intenzitás); a lehetőségekhez mérten a neki szükséges kezelésben részesülni; problémás: katonáorvos (legsúlyosabb vagy helyreállítható);;
- a cselekedetnél fontos jóra való irányultság, a nyelv szabályai is erre tanítanak: amit teszel, azzá válsz, cselekedete visszahatnak ránk (pl: jótévő, igazságos, erkölcstelen; aki mosolyog, az kedves, aki lop, az tolvaj);;

Az emberi embrió természetes fejlődése:

- 1970-es évekig az első 14 napról nem beszéltek, mert a nő nem érzékelte;
- Carnegie Embriológiai Intézet (Washington): boncolások, kivett méhek vizsgálata-szisztematikusan feltárta; Robert Edwards (1970): in vitro megtermékenyítés és kitenyésztés- megfigyelések; 1978: Luise Brown IVF(= In Vitro Fertilization) megtermékenyítéssel született; a kutatók a médián keresztül befolyásolják a közvéleményt;;
- Zygota (= megtermékenyített petesejt): 30 órán belül első osztódás (mitózis), utazik a petevezetéken; blasztomér (8 sejt, lazán kapcsolódó sejthalmaz- differenciálatlan embrionális őssejtek- totipotencia: minden sejt képes teljes élőlényé fejlődni);;
- 3. nap: Morula (= szedercsíra, 16 sejt, specializáció: belső és külső sejtmassza, azaz embrió és trophblast→ placenta= méhlepény);
- 4. nap: méh üregében, folyadék a sejtek közötti térben az üregben (= blastocèle), az egész (=blasztocita): embrióblaszt, blasztocèle, trophoblaszt;
- 6. nap: beágyazódott a méhfalba;
- 11-12. nap: teljesen beágyazódott;
- 15. nap: sejtek differenciálódása, megjelenik a primitív csík→gerincvelő; szövetek alakulnak;;
- belső koordináció: az új genom ellenőrzi a zigótát, Mary Warnock bizottság is megerősíti;;
- autonómia: világos: vándorol, belső energiáját használja, képes normálisan növekedni a méhen kívül is, független genetikai program;;
- folytonosság: saját életciklus, az élet a megtermékenyítéssel kezdődik;;;

Az emberi személy élete kezdetének és végének meghatározása:

- ember: aki az emberi fajhoz tartozik (pl: 46 kromoszómája van); ;
- személy: tulajdonságok lehetősége, nem aktuális megléte (pl: racionalitás, éntudat), Petes Singer: aktuális meglét alapján, így a magzat elpusztítható;;
- perszonalista nézet: fogantatástól a természetes halálig;;
- bioetika: az élet etikai kérdéseivel foglalkozó tudomány, de képviselt értékek függenek a szerző világnézetétől; mikor tekintjük embernek, régen tudtuk!;;
- az emberi személy életének kezdete: élet (megtermékenyítés), ember (species homo: kromoszómák száma), személy (külön kritérium- agykezdemény);
- élet vége: az utolsó sejt elhalála, tudatosság meglétének lehetősége (agy működésének végleges megszűnése);;
- ha elfogadják a gyereket akkor ok, ha nem akarják, akkor felülvizsgálni a nézeteket- senki nem akar saját gyermekének gyilkosává válni;;
- vélemények:
 - teológia: *lélekadás* (Isten teremti a testbe: azonnal vagy folyamatosan- végig 46 kromoszóma, tehát azonnal);
 - filozófia: *individualizáció* (már biztosan nem lesz belőle két egyed, nincs ikresedés- 2 hét), *gondolkodás* (első agysejtek), *életképes* (méhben megtapad), *méhben kívül életképes* (első lélegzés); de a személyiség teljes kialakulása (lehet 20 év is);;
- tutoritizmus: teljes bizonyosságra törekvés (pl: mozgó bokor), II. János Pál pápa: az Élet evangéliuma;;
- biológiai halál: amikor utolsó sejtje sem él; az ember egészének halála (szívműködés, légzés, agyműködés együttes leállása, pl: lefejezettnek ver a szíve, de halottnak tekintik); EEG: agyműködés vizsgálata;;
- a halál időpontjának megállapítása: orvos illetékes, fontos lehet örökléskor (Kenyeres Balázs: Törvényszéki orvostan, 1909), ha látszólag egyszerre, akkor bíró dönt;
- a klinikai halál az egyén halála: biológiai folyamat, habár az életjelenségek (szívverés, légzés) géppel évekig fenntarthatóak;;
- szervátültetés: előtte biztosan meg kell állapítani pártatlan orvosoknak → Sydney-i *deklaráció* (1968): orvosi kritériumok, de Japánban nem fogadják el az agy működésképtelenségét- kevés szervátültetés; idegsejt hamar elpusztul, vese később; időpontját gondosan kell megválasztani;;
- teológia:
 - *XII. Pius pápa* (1957): aneszteziológus határozza meg a halál beálltát; a test éppoly fontos, mint a lélek; ahol a test él, azt nem szabad kioltani- lehetetlen a szervátültetés?;
 - *R.Schöning*: halál beállta, amikor szervátültetés céljából a fenntartott mesterséges vérkeringés ellenére önálló élet már nem állítható vissza és a beteg öntudatlan;;
- G.Geilen: „Irreverzibilisen roncsolt aggyal az emberi test nem ember többé.” - a személy megnyilvánulása csak akkor lehetséges, ha az agy valamennyire ép;
- Talmud: a lélek 3 napig nem hagyja el a testet, megkísérli a visszatérést- bizonyíthatatlan;;
- görög filozófia:
 - *Platón*: a test a lélek börtöne, amelytől a halál szabadít meg- élet megrövidítése?;
 - *Arisztotelész*: test és lélek kapcsolata- élet meghosszabbítása;;

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- lélek: az ember és állat közötti lényeges különbség, összefogja, irányítja a test részeit (az agy segítségével); ha az agy megszűnik, akkor az emberi test egységes is megszűnik, nincs többé lehetősége arra, hogy az ember, mint személy megnyilvánuljon; holttestet megillető tisztelet;;
- E. Bucher: a megkezdett mesterséges légzést és vérkeringés művi fenntartását szabad-e abbahagyni, és mikor?;
- Francz Bölke: a test és a lélek egymást kölcsönösen áthatják;
- Karl Rahner (1968): a halál beálltával kapcsolatos teológiai megfontolások- agyhalál;
- Rudolf Kautzky (1969): Concilium: a modern orvostudomány etikai problémái-halál: agyhalál (az agy szövete nem pótolható, az ember elveszíti a személyes individualitást), bár vannak állatok, amelyek az állományuk 1%-ból képesek regenerálódni;;
- Szécsény Andor: fokozatos átmenet a halálba, *klinikai halál*: szív működés és vérkeringés két percen keresztül megszűnt, pontos módszer: EKG (= Elektrokardiográfia) → *biológiai= abszolút halál*: klinikai halál után 6 perccel már nem éleszthetők újra, KIR véglegesen elpusztul, EEG (= Elektroenkefalográfia)-vel megfigyelni; agyi aneográfiát végezni (agy vérellátottsága), de haldoklón nem jó, halotton meg mindegy;;
- első szívatültetés: ha kivesszük, akkor tuti meghal, tehát meg kell állapítani, hogy a beteg valóban meghalt-e;
- gyógyszermérgezés: külön eset, a kómából fel lehet teljesen épülni- nem szabad szervet eltávolítani, a Genfi Deklaráció is külön elbírálja, magyar szabályozás (1972);
- ha az agyhalál biztosan megállapítható, akkor a lélegeztető készülék kikapcsolható, nem kell az életműködést minden eszközzel fenntartani, a szervek kivehetőek;;
- Wilfred Ruff: *értéksorrend elve*: rövidesen biztosan meghaló emberből kivenni a szerveit, így más életet menthet meg;
- O. Briscoe, R Thompson: halál előtt kivenni a szívet, vesét, de ezt a beteg beleegyezésével sem szabad (eutanázia);
- Nizsalovszky: „az idő előtti élőléből történő, a továbbélést önmagában kizáró szervkivételt nem lehet semmiféle jogérvvel igazolni.”
- dán ápolónők sztrájkja: régi dán törvény: a haláltól számított 6 órán belül a halottat nem szabad a halálos ágyából kiemelni- 12 veseátültetés elmaradt- meghaltak;;
- A. Sustar: a biztosan haldokló betegnél bizonytalan módszert is szabad alkalmazni, ha nincs más kiút; de az orvosok a biztonságra törekednek;
- visszaélések megakadályozása: Szervezeti Szabályzat;;;

Abortusz:

- Hippokratészi eskü: nem segítek hozzá egyetlen asszonyt sem magzata elhajtásához;
- Genfi Deklaráció: az emberi életet kezdetétől fogva a legteljesebb tiszteletben tartom;;
- abortusz: a terhesség spontán megszakadása vagy művi megszakítása az első három hónapon belül (tágabb értelemben: 7. hónap, ezután koraszülés); a spontán abortusz nem erkölcsi probléma;
 - szelektív abortusz: több megtermékenyített petesejt közül egyeseket kiirtanak;;
- tájékozatlanság: sok abortusz, ebből sok keresztény; orvosi szaksajtó: technikai szempontok, érzelem nélkül (2 hónaposan 4 cm! magzat); még a nőgyógyászok sem tudják mindig, hogy mit tesznek (utólag megnézi- nem teszi többé);;
- etikai problémák: nem lehet tisztán tudományos szempontból nézni, hanem észérvek és indulatok, előítéletek, érzelmek; kérdés: megölöm a magzatot vagy sem?;
- a túlnépesedés Mo-on nem indok (de cigány: „Ölje meg a doktor őr a maga fajtáját ha akarja, de az enyémet nem!”), Alfa Szövetség: a még meg nem született életek megmentésére;;
- társadalom etikai értéke: mennyit áldoz azon társaira, akik ezt nem tudják visszafizetni (pl: krónikus beteg, meg nem született, gyerek, idős); szülők támogatása fontos, nem csak az anyagi javak;
- használt szavak: áldott állapot, várandós, másállapot, terhes;
- ha várják, akkor ok, ha nem, akkor kérdések; A magzat ember? Személy? Kezdetétől? a fogantatástól 2 héten belül már általában nem kérdés; a szülők nem akarnak gyilkosok lenni- kibúvók, magyarázatok;;
- Kis János: Abortusz: senki sem köteles saját szerveit és testét rendelkezésre bocsájtani, hogy ezzel mások életét megmentse- jogos a magzat megölése?;
- Peter Singer, Norbert Hoerster: csak azok élete védendő emberként, akiknek van éntudatuk és racionalitásuk- 1 éves gyerek? szellemi fogyatékos? öreg? alvás közben?;;
- van-e jogunk mások meggyőződése ellen törvényt hozni? ha valamit nem tartunk bűnnek, akkor nem is lehet törvényt hozni ellene? (pl: lopás: tolvaj nem tartja bűnnek);;
- Tapolyai Mihály: TAT teszt (= Murray teszt): képek alapján történeteket talál ki-meghatározó motívumokat, magatartásformákat, konfliktusokat fejez ki a személyiségéből (pl: abortuszra várók 70%-a gyilkossági helyzet);;
- genetikai kísérletek: csak sejthalmaz? vagy élet?; Pajor Attila: vivisekció= élve boncolás;;
- megoldás: lassú, szeretetteljes meggyőzés, lelkiismeret alakítása; jobbélet, erkölcsi újjáépítés, szűk út nehéz szakaszokkal;;
- emberölés joga: parancs, saját élet védelme (jogos önvédelem), bíró (a törvény alapján)- a legveszélyesebb hely az anyaméh?;;

- orvosi indokok:
 - az anya életének, egészségének védelme: ritkán, mert általában spontán abortusz vagy szülés megindítása; néha dönteni kell az anya és a gyermek élet között- hősies önfeláldozás?; sokszor elkerülhető (pl: gyerek feje bennragadásaszármetszés);;
 - a magzat fejlődési rendellenessége esetén: a magzat legfőbb érdeke, hogy éljen, nem tudjuk megkérdezni (amikor már meg lehetne kérdezni, akkor már gyilkosság);;
 - kriminológiai indok: megerőszakolás, de a magzat mennyiben felelős ezért? megoldás: örökbeadás;;
 - szociális indok: anyagi szempontok (pl: Svédország: inkább a 10 éves gyermekét ölje meg, az többet fogyaszt); az állam is felelős; férfitársadalom nyomása;;
- a jogi szabályozás alapelvei:
 - indikációs szabály: előbbi indokok;;
 - időbeli korlátozás: bizonyos életkor előtt nem kell indikáció (pl: Mo az anya válsághelyzete elég);;
- az orvosok lelkiismereti gondjai: aki nem hajlandó, az kizáródik a nőgyógyászok közül;
 - Magzati élet védelméről (1992. évi LXXIX: tv): a szülészeti osztályon biztosítani kell egy terhesség-megszakítást végző csoport működését; az orvos nem kötelezhető, de keresnie kell valakit, aki megteszi helyette- inkább azt veszik fel, akik elvégzik; nincs nem állami vagy önkormányzati kórház, ahol nőgyógyászat van;;
 - Magyar Orvosi Kamara: lelkiismereti okból elzárkózhat, ezért hátrányos megkülönböztetés nem érheti;;
- humanista érvek: kannibalizmus, jogtalan kizsákmányolás, nemzetgyilkosság; inkább Életvédelmi Törvény kellene; Szülések az Életért;;
- Magzatvédő Társaság perszonalista alapelve: a fogantatás pillanatától emberi lény-konszenzuson határozat;;
- katolikus Egyház: a szülés előtti diagnosztikus beavatkozások is tilosak, kivéve, ha a magzat gyógyítása érdekében történik; súlyos bűn, ha rendellenességet vagy örökletes betegséget mutat ki- ezért abortusz (Svájc: biztosító nem vállalja a többletköltségeket, ha vizsgálat nélkül születés után derül ki a rendellenesség); Kalifornia: nem kötelező elvégezni (lelkiismereti ok);;
- következményei: pszichés tünetek, abortusz utáni tünetcsoport (= Post Abortion Syndrom), öngyógyító csoportok, alkoholizmus, depresszió, öngyilkosság, önértékelési zavarok, rémálmok; következő gyerek: koraszülés, fejlődési rendellenesség;;

- az Élet evangéliuma:
 - *keresztény hagyomány:* ókeresztény is megmondja („ne hajtsd el magzatod, a megszületett gyermeket ne öld meg”);
 - első századokban is *büntetik* az abortuszt; kánoni törvényhozás: kiközösítés (de lehet bűnbánat);
 - már a *II. vatikáni Zsinat is elítéli* (abortusz és gyermekgyilkosság szörnyű bűncselekmények); *Donum vitae* (1987): az emberi lényt fogantatásától kezdve személynek kell tekinteni;
 - komoly *tudományos alapok*, következtetései biológiai-genetikai tényeken alapulnak;
 - *szörnyű bűncselekmény*, az élet sérthetetlen joga; manapság az abortusz bűne halványodik, az *erkölcsi érzék válsága*, képtelen a jó és a rossz megkülönböztetésére; bátorság kell, szembenézni az igazsággal, nevén nevezni a dolgokat, semmi önáltatás → egy ember megfontolt és közvetlen megölése → *szándékosság*;
 - nem jók az indokok (saját egészség, megfelelő életszínvonal);
 - vétkes: anya, apa, rokonság, orvos, törvényhozó, eg. intézmények vezetői;
 - *példamutatás:* fogyatékos gyermeket is örökbe fogad;;
- következtetések:
 - *személyi-lelki gondok:* az élet kezdetének meghatározása, nem várt gyerek, abortusz utáni tünetek;;
 - *nemzeti katasztrófa:* abortuszok számában vezető (90.000/év), csökkenő lakosság, a nép nem akar élni (öngyilkosság nő); Kínában kötelező abortusz;;;

Szexológia:

- orvosetikai törvény (hipokratészi eskü): soha nem szabad kihasználni a beteg kiszolgáltatottságát, a hálát sem, akkor sem, ha maga ajánlkozik fel;;
- fontos: nem szabad elhagyni, de nem is csak a szexuális parancsokat követni (nem kell ott is bünt látni, ahol nincs); szexuális munkagépek vagy prúd aszkéták;;
- Freud: pánszexualizmus- csak ennek a fényében látja az embereket (egysíkú filozófia), kereszténység csak elfojtásos neurózist okoz?;;
- kereszténység: követni az isteni törvényt, a keresztény nézetek eltérőek, nem egységes; általában a szexualitásról alkotott vélemény a házasságról alkotott véleménytől is függ;;
- beteljesült szerelem: egyenjogú, egymást *kölcsönösen szerető*, megbecsülő felek (ellenpl: használt egy nőt); ha ez valódi, akkor véglegességet kíván;;
- házasság: tudatos, *végérvényes*, megváltoztathatatlan döntés (Ásó, kapa, nagyharang; még élet után is összetartozik)- nem felbontható (esetleg eleve érvénytelen volt); *protestáns*: célparancs, a felbontás bűn, de megbocsátható;;
- önkielégítés: Tóth Tihamér: nem a szexuális fejlődés kötelezően végigjárható útja, hanem súlyos bűn (megbánható); a vágyakat *szublimálni* kell (pl: sport); az önkielégítés nem lehet a szerelem pótléka- önfegyelemmel megoldható;;
- önmegtartóztatás: a szüzesség minden korban *erény* volt, sőt a nők számára sokáig kötelező előírás (pl: ma is- muszlim); ma: sajnálnivaló, aki tiszta akar maradni; *kettős erkölcs*: ma lejjebb szállított mérce; pedig fontos lenne a tisztelet; problémák: terhességmegelőző hormonális tabletták- káros hatások;;
- érett szerelem: házasságon belül a teljes, *kölcsönös szexuális örömszerzés* erkölcsileg is helyes kíváncsi, ha nem zárja ki teljesen a gyermekáldás lehetőségét- Egyház nem tiltja, csak megvan a kerete; óvni kell, hatalmas energiákat szabadít fel; a kölcsönösség jelentősége (egymás vágyait megismerni- különbségek);;
- pszicho-szexuális problémák: a válások legnagyobb oka a szexuális meg nem felelés (hindu: jobb, ha a szülők választják a házasulandó feleket)- szabad szerelem, próbaházasság érve, de valóban nem genitális, hanem pszichés problémák (el nem hált házasság- nem érvényes); *megoldás*: pl: fél órát egyik beszél, felet a másik a kapcsolatukról;;
 - próbaházasság: „Engem ne próbálgasson senki!”; a jó próba a kirándulás; áldozatkészség, tud parancsolni vágyainak;
 - próbálja meg mással: ez házasságtörés- nem megoldás; inkább szaktanácsadó;
 - nyitott házasság: szabad szexuális kapcsolat- szabadság (6 éven belül minden ilyen pár elválhat), de ez házasságtörés; Gyököcssy: ha nincs Isten, akkor a háromszögbe valaki más belép (munka, más valaki, alkohol); inkább szeretetet és megbecsülést;;
- homoszexualitás: *bűn*, tilos a homoszexuális párok gyermeket fogadjanak örökbe; ha nem képes más neművel szexuális életet élni, akkor *megtartóztatás*; minden ember iránti szeretet, de nem helyeseljük a magatartásukat (tantestület kötelezően homoszexuális tagja);;
- AIDS: legbiztosabb megelőzés a *monogám* házasság; gumióvszer (de a részecskék átjutnak); nem a mi dolgunk az ítélkezés (a beteget nem elítélni, hanem meggyógyítani kell); épp a szabad szerelem a legveszélyesebb- nincs is örök hűség; megfertőződéstől megelőző rendszabályokkal kell védeni;;;

Tájékoztató:

- tájékoztott-tájékoztató beleegyezés: a megfelelő tájékoztatás utáni egyetértés (műtét előnyei, kockázata, mellékhatások, szövődmények), orvosi titoktartás;;
- Salgó-eset: járási panasz, beleegyezett, megbénult, perelt, nem volt szakmai mulasztás (ritka szövődmény), de mégis elmarasztalták az orvost, mert nem adott megfelelő tájékoztatást → megszületett a tájékoztott beleegyezés elve; ;
- alapelvek: autonómia és segítség;;
- önrendelkezési jog: csak a tények ismeretében lehetséges, ehhez kell a tájékoztatás; *tisztánlátás* (pl: reformáció: Szentírást olvasni, francia forradalom: egyenlő elbírálás); kérheti, hogy nem tájékoztassák (de ha komoly dolog, akkor ismét megkérdezni); nem szabad akarata ellenére kezelni (pl: Jehova tanúinak nincs vérátömlesztés);;
- tájékozódás: formális tanulás, elméleti és gyakorlati ismeretek;
- a tájékoztatás módja és kiterjedése függ a szokásoktól; kölcsönös *megbecsülés*, emberi jogok komolyan vétele, bevészt paradigma, *bizalom* (megbízható a tájékoztatás, az oktató is helyesen oktatott, a tények alapos ismeretében); a beteg problémáira koncentrálni (ami közvetlenül érinti, pl: eligazodás, jogok); *folymatos*, emberi, egyenrangú;
- módjai: egyszerű, részletes szóbeli, írásbeli, egyéb;;
- problémák: betegen az *ítélőképesség* csökken, *ismeret közlése vagy elzárása* (rosszul fogadja: depresszió, öngyilkosság)- az őt érintő kérdésekről tudnia kell, ki dönt az adott kérdésben, esettség mértéke, állapotától függetlenül tudjon saját állapotáról, nem *érthető* a betegnek (másokhoz fog fordulni, a sorok között olvasni, magyarázatokat találni), csak azért tájékoztat, mert törvény írja elő, *tisztelni* (ha gyerek, fogyatékos is)- saját szintjén;;
- orvos kötelessége: *állapot ismertetése* (adatok, leletek, feljegyzések), testi, lelki gyógyítás, a megoldás helyességének elbírálása (jogász is), *szabad választás* lehetőségének megteremtése (eljárás kockázata, elhagyás következményei), tilos hazudni- *fokozatos tájékoztatás*, kellő időt fordít;
 - régen jó atya= *paternalista* (megmondta, mit kell tennie a betegnek, ha meg akar gyógyulni); ma megkötések, *túlzott jogi szabályozás* → ellenség a beteg?;;
- nem kell engedély: életveszélyes állapot, megkezdett műtét esetén;;
- a kezelőorvos tájékoztathat, de beszélni a gyógyszerészek, hozzátartozók, ápolónők, takarítók, betegtársak;
- beteg: nem lehetnek *személyes tapasztalatai*, nem lesz profi, megfelelő tudású, megbízható orvostól tájékozódik? (mindenkit csak a legjobb orvos kezelhet?), saját ügyében *objektívan* dönteni, nem szabad túlhajtani a tájékozottságot, *lelkiatya* (nem felkért tanácsadók)- *lelkiismeret* helyes alakítása;;
- törvényi szabályozás: MOK Etikai Kollégium: A betegek tájékoztatásáról (1994): az orvos erkölcsi kötelessége a beteg megfelelő tájékoztatása; 1997: törvény;;
- egyéb: katolikus egyházi nyilatkozatok, Pro-Life mozgalom, Keresztény Ökumenikus baráti Társaság, Keresztény Orvosok Magyarországi Társasága, Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, Magzatvédő Társaság, Pacem in Utero, Szülész az Életért;;
- megoldás: *bizalom* (fontos, csökkent- kiszolgáltatva az orvosnak), egyenlőség, emberi *méltóság*, *tisztelet*, közös nyelv (jogász, orvos, laikus), *érthető* magyarázat (példákkal), gondoskodás (a beteg érdeke az első), *tudomány*, megfelelő *jogi* szabályozás (mellérendelt viszony: orvos-beteg);;

Eutanázia:

- harcolni az életért, de a haldoklót elengedni (nem a halálba menekülés- növekvő megsemmisülési vágy, sok öngyilkos, rossz életminőség?);;
- Hippokratész: „Senkinek sem adok halálos mérget, akkor sem, ha kéri, és erre vonatkozólag még tanácsot sem adok”;;
- eutanázia: jó halál, az a beavatkozás, amikor valaki szándékosan előidézi a beteg halálát; sokszor szándékosan összekevert fogalmak;;
- aktív eutanázia: *halálba segítés*, tevőleges, betegek megölése;;
- passzív eutanázia: *halálig kísérés*, mulasztás, hagyjuk meghalni, nem hosszabbítja meg a szenvedéseit, de nem szabad erőszakosan megrövidíteni az életét;;
- palliatív terminális medicina: nem eutanázia, lemond az eredménytelen kezeléstről, de *fájdalomcsillapítás*, etetés, gondozás, társaság; célja a végső állapotba jutott a tudomány mindenkori állásfoglalása szerint gyógyíthatatlan beteg testi és lelki *szenvedéseinek csökkentése* (pl: gyógyíthatatlan beteg utolsó napjaiban nem tesz meg mindent szenvedéseinek meghosszabbításáért);;
- problémák:
 - halált kívánja (igazából szenvedéseitől akar megszabadulni), eutanázia (hogyan bizonyítja utólag, hogy a beteg valóban kérte?), ami jogilag megengedett, az erkölcsileg is helyes? utasításra lehet ölni? orvos=hóhér?, társadalmilag nem hasznos csoportok kiirtása?;;
 - halált kíván: fejlett (félelem a túlkezeléstől, mesterségesen meghosszabbított élet- emberhez nem méltó), fejlődő ország (félelem a szenvedéstől, kiszolgáltatottságtól, elhagyatottságtól);;
 - ölési ösztön kiélése: Káin-Ábel, pallosjog, párbaj, agresszív emberek → nem vagyunk élet urai;; orvos kötelessége: az életet védeni, a beteg fájdalmát csillapítani, helyesen cselekedni, kompromisszumkészség, ha nem tud egyértelműen véleményt formálni, akkor ne!, ne ártsen, hallgasson a lelkiismeretére;;
 - könyörtelen halál: évek óta tehetetlenül fekvők;;
- törvényi szabályozás:
 - Hollandia, Ausztrália (visszavonták);
 - *MOK Etikai Kollégiuma*: az eutanázia minden formáját elutasítja;
 - WMA (Orvosok Világszövetsége): *madridi* (eutanázia), *velencei nyilatkozat* (terminális betegségekről) összhangban MOK-al;
 - *WMA Genfi deklaráció*: eskümintá, de nem említi az eutanáziás és magzatelhajtást (csak: az emberi életet a legteljesebb tiszteletben kell tartani);
 - *Sydney-i nyilatkozat* (1968): a halál bekövetkeztének megállapításának kritériumai;
 - *Biblia, XII. Pius pápa beszéde* (1957): az ember joga, hogy méltósággal haljon meg;;
- mellette: *szenvedés elkerülése, méltósággal meghalni* (nincs kiszolgáltatva, nem fölösleges- túlkezelés veszélyét elkerülni), *rossz életminőség* (nemzetiszocialista: életre nem érdemeseket kiirtották, pl: fogyatékos);;
- ellene: szenvedésre van fájdalomcsillapítás, életminőség szubjektív;;

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- tájékoztatás: fontos, közéleti és egyházi vezetők, eskü szövegének átalakítása, állami szervek segítsége; a beteg fájdalmának csillapítására használt gyógyszerek *mellékhatásaként az élete megrövidülhet; környezet szerepe, bátorítás, vigasztalás; félelem (kérés nélkül elvégzett eutanázia); helyes szóhasználat (nem zsonglörködni, pl: átsegíteni a túlvilágra, megszabadítani szenvedéseitől);*
- kérdések: Mikortól, meddig és milyen életet védünk?;;
- öngyilkosság: a halál választása (méreg, ugrás, akasztás, gyógyszerek), de káros szokások is (dohányzás, ivás);;
 - élet védelme ⇔ autonómia tisztelete (senkit sem szabad akarata ellenére kezelni), de öngyilkossági kísérletre nem vonatkozik;;
 - Bibliai példák: Saul (harc közben) és Razisz (jó, feljelentették)beledőlt kardjába- nem foglal állást;;
 - sztóikus: ha nem tudja elviselni az élet terheit vagy megvalósítani erkölcsi értékeit, akkor a körülmények megfontolása után önként távozzhat az élők sorából;;
 - Hippokratész: eskü;
 - keresztény nyilatkozat (XII. Pius): „nem vagyunk arra kötelezve, hogy rendkívüli eszközök igénybevételével hosszabbítsuk meg az életet” (pl: inoperábilis gyomorrák- 3x újraélesztették);;
- asszisztált suicidium: Szókratész orvosa segített kiinni a méregpoharat, Cato orvosa segített életben maradni;
 - WMA (Orvosok Világszövetsége, 1992, *Marabella*): orvos gépet ad, gyógyszert (és halálos dózist), de beszámíthatatlan, depressziós betegek- etikátlan; de ha a beteg elutasította a kezelést, akkor nem etikátlan;;
 - *a halálhoz való jog* nem jog; Halálhoz való jog társaságok világszövetsége;;
 - *Széll Kálmán*: javallat hiányában a rendkívüli élethosszabbító eljárásokat és/vagy újraélesztést tudatosan nem alkalmazzuk; túlbuzgósággal és könnyen egyaránt ártunk;;
 - *méltósággal meghalni, táplálás, fájdalomcsillapítás, társaság, alázatos elfogadás, Hospice mozgalmak*;;
 - *Tokiói deklaráció*: kínzásoknál az orvos kötelességei (ha egy rab visszautasítja a táplálkozást, akkor nem szabad mesterségesen táplálni);;
- problémák:
 - *helyettesítő bírósági döntések* (a beteg várható álláspontját képviseli, de egészséges felnőtt hogy tudja képviselni egy fogyatékos csecsemőét?- nem objektív);
 - *bizonytalan kimenetelű műtétet nem kötelesség vállalni* (ez nem öngyilkosság)- a betegnek joga van eljárást választani és megtagadni;
 - *mérlegelni* kell a gyógyulás valószínűségét, tisztában lenni az előnyökről és hátrányokról;;

- Az Élet evangéliuma:

- mai szemlélet: az élet csak addig jó, amíg *élvezetet és jólétet* hoz, ezért a szenvedés és fájdalom elviselhetetlen kudarc, amitől mindenáron meg kell szabadulni; *teljes önrendelkezési jog*- saját élet felett is, önmaga számára ő a kritérium és norma; a halál kultúrája elterjedt; *hatékonyági* gondolkodás (a gyenge életnek nincs értelme);;
- az eutanázia a szándékban és a módszerekben van; a túlbuzgó gyógyítás megelőzése; aránytalan beavatkozásról le lehet mondani (az nem öngyilkosság); értelmet adni a *szenvedésnek* (ha ez nem megy, akkor *csillapító kúrák*: elviselhetővé tenni a fájdalmat, az utolsó időben narkotikum is megengedett), emberi *környezet*;;
- az eutanázia elfogadhatatlan- hamis jóság, *emberölés*; az öngyilkosság súlyos erkölcsi rossz; segített öngyilkosság: bűntárs; veszélybe kerül a kölcsönös bizalom;;
- *megoldás*: a szeretet és az igaz jóság útja, ami emberi természetünkből fakad; segítségkérés, szolidaritás, a feltámadás remények, ráhagyatkozás Istenre;;

Hospice mozgalom:

- Cicley Saunder (1967, Anglia): kíséret a halálig, azoknak a betegeknek, akik várhatóan már csak néhány napig/hétig élnek;;
- *fájdalom csillapítása* (akár morfium is), *méltóság*, emberi mód, *tudatos* készülés, szeretet, *barátságos* légkör, téríteni, empátia, *együttérzés* (csak ha elképzeltük saját halálunkat), szentségek, vigasztaló szó, *rokonszenv*, *remény*, világos, őszinte és folyamatos *tájékoztatás*; vigasztalni a hozzátartozókat is;;
- változatai: otthon (legjobb), kórházban pallatív osztályon, nappali szanatóriumban, Hospice intézményben;;
- Hegedűs Katalin: Halálközelen, Böszörményi Dalma: Hospice kézikönyv;
- problémák:
 - orvosnak percekben belül kell nehéz, *felelősségteljes* döntéseket hoznia- egyéni *megítélés*, tudás, intuíció;
 - *elengedni tudni*; Albert Schweitzer: „az élet tiszteletéhez a halál tisztelete is hozzá tartozik.”;;

Tradíció és környezeti jog:

- tradíciók, hagyományok életünk részei (pl: Karácsony), de környezetvédelem is fontos (pl: természeti erőforrások kezelése); a jogi szabályozás nem kielégítő, ezért más magatartási formákat is figyelembe veszünk;;
- tradíció: tradere (= átadni), bármilyen hagyományt, szokást a régmúltból;;
- hagyomány: az elődök örökségéből cselekvések, amelyek nemzedékről nemzedékre változatlan formában átvadódnak- *szociokulturális öröklés* (beleszületik és tovább viszi), társadalmi értékrendet és világszemléletet is tükröz;;
- környezeti információ: segít megoldani a környezeti problémákat (pl: Bős-Nagymaros), a környezetvédelmi jog kialakulóban, a múlt tapasztalatai, nem szabad kihasználatlanul hagyni; jogi elveket is bele lehet szőni (pl: fenntartható fejlődés);;
- környezettel kapcsolatos magatartás: tradíciók vezérelték (pl: földművelés fejlődése, indiánoknál a fák tisztelete, totemoszlopok- természet tisztelete), az *őslakosok* tudása (kulturális értékek, rituálék, hitek, szaporítási módszerek, közösségi szabályok, az ökoszisztéma kezeléséről szerzett tudás)- *együtt él a természettel*, tiszteli a környezetet, annak szerves része;;
- Wendell Berry, környezetvédő: „Környezeti problémáink gyökereit tekintve nem politikaiak, hanem *kulturálisak*, országunkat nem a rossz politika rombolja le, hanem a *rossz életmód, életszemlélet*.”; ma: individualizmus, elidegenedés, gazdasági ésszerűség, materializmus (a keleti kultúrákban kevésbé rossz a helyzet);;
- szükséglet: fejlődés és környezetvédelem (Sri lankai ősi civilizáció);;
- keresztény tradíciók: a vallások is hagyományokra épülnek; dokumentumok a környezetvédelemről:
 - European Christian Environmental Network: az ember feladata a *felelős kezelés*, fel kell ismerni az okozott károkat és nem szabad csak árukká és szolgáltatásokká alakítani a természeti erőforrásokat;;
 - XXIII. János pápa: Pacem in Terris enciklika: a közjóban minden polgárnak részesülnie kell, bár különböző mértékben tekintetbe véve az érdemeket, állapotot; közös → *közös örökség*;;
 - Kompendium (2004): az egyház társadalmi tanítására vonatkozó pápai megnyilatkozások; *környezetvédelmi* fejezet; alapvető *emberi jogok*, a *jövő generációk* érdekei, a fogyasztói társadalom kritikája (létezés helyett birtoklás- meg kell változtatni), az *életmód* befolyásolja a környezetet;;
 - Velencei Nyilatkozat: az ember kulturális, civilizációs változása, életmódjának veszélyei; vissza kell térni az *alázathoz*, fel kell ismerni a hatalom *korlátait*, tudásunk és ítélőképességünk határait; közös erőfeszítések;;
 - Magyar katolikus Püspöki Konferencia (2008): körlevél, a válság okai, letérés a hagyomány útjáról; a technológiai optimizmus nem elfogadható (majd a technikai fejlesztések megoldják), korlátlan növekedést feltételeztünk, változtatni kell az *életfelfogásunkon*, kevesebb erőforrást kell felhasználni; az uralkodást jó értelemben kell venni- *gondoskodó uralom*;;
- buddhizmus- *hagyományos bölcsélet* kezeli a problémákat, időn és vallásokon átnyúló alapigazságokat tartalmaz;;

- jogban a hagyományok:
 - Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata: minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudományos haladásban, és az abból származó jótéteményekben való részvételhez;;
 - Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről:
 - Egyezmény a szellemi kulturális örökség védelméről:
 - olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség, valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás, amelyet közösségek, csoportok *kulturális örökségük* részeként elismernek; *nemzedékről* nemzedékre hagyományozódó, *identitás* és *folytonosság* érzése, sokszínűség, emberi *kreativitás* tisztelete;
 - *szükséges lépések:* oktatás, tudatosság, szakmai képességek, az örökség társadalmi elismerése, tisztelete, tudásátadás, tájékoztató programok;
 - a *fejlődés* kulturális vonatkozásai ugyanolyan fontosak, mint a gazdaságiak;
 - *fenntartható fejlődés* elve, a kulturális sokszínűség védelme, társadalmi részvétel, jövő generációk;
 - a *kultúra integrálása* a fenntartható fejlődésbe;;
 - Európa Tanács: tervezett keretegyezmény: kulturális örökséget emeli ki;;
 - Riói nyilatkozat a környezetről és fejlődésről: hagyományok, tradicionális tudás és környezet kapcsolata; az őslakosok gazdálkodása- támogatni kell, részvétel a fenntartható fejlődésben;;
 - Biológiai Sokféleség Egyezmény (Rió);;
 - Európai Táj Egyezmény: közös örökség védelme, elősegíti a helyi kulturális fejlődést, alapvető eleme az örökségnek, *identitás* megerősítése, összekapcsol a fenntartható fejlődéssel;;
 - vallások: anyagi és szellemi *örökség megóvása*, összhang a fenntartható fejlődéssel, tudás átadása, *életszemlélet* és életmód hibáinak feltárása, visszanyúlás a gyökerekhez;;
- a hagyományok a történelem során fejlődtek, *változtak*; a jövő generációinak *tudásforrása*; a környezeti *problémák gyökere* szokásainkban, kulturális és társadalmi körülményeinkben; *felfogás változtatása*, a környezet megértése; a tradíciók megérdemlik a *jogi védelmet*;;
- a modern jog ősi elemei:
 - a közös és megosztott felelősség gondolata,
 - a gondnokság elve (környezet iránti felelősség),
 - a jövő generációk jogai,
 - a részvételi jogok,
 - a közjavak megfelelő használata,
 - a fenntartható fejlődés;;;

A természetfelfogás változásai az európai kultúrában:

- környezeti etika: 60-es években jelent meg a globálisan érzékelhető változások miatt; minden jelentős politikus *elismeri*, fogyasztási-vásárlási spirál, a teljesítményt nem csak anyagi növekedésben kell mérni, technológiai és társadalmi fejlődés is szükséges (pl: zöld pártok), új *célkitűzések*;;
- a környezeti etika feladata: morálfilozófiai szinten a jó fogalmának új meghatározása, kérdések megválaszolása (pl: állatvédelem, természetvédelem, genetikailag módosított élelmiszerek); elképzelhető-e változás a természethez való hozzáállásban vagy adott (pl: csak a haszonelvűség, erőforrás, a környezetvédelem csak luxus); az emberiség fennmaradásának kérdése, nem gazdasági;;
- alapkérdés: Hogyan viszonyulunk a természethez, milyen kapcsolatot feltételezünk az ember és az emberen kívüli világ között?;
- fontosabb váltások: ma már az egész világon hasonló gondolkodásmód;
 - természeti (= szakrális) állapot: öközösségi társadalom (kör, halászó-vadászó-gyűjtögető), *alá-fölrendeltségi* viszony- transzcendens; nem tudja befolyásolni, *függene*k a természettől- kiszolgáltatottság- isteni erővel való azonosítás, a természet *szensége* (mágikus szertartásokkal befolyásolni, pl: szent fa, szent folyó)→ csak kérés, nem erőforrásként felhasználás;;
 - földműves: a keze munkájával *befolyásolja* a viszonyokat (nem csak gyűjt, hanem átalakít, célzottan termel); közösség a természettel, együttműködő, partneri viszony- kölcsönös függőség, hatalom- *partner* (istenkép is így változik!); mesterséges ökoszisztémákat hoz létre (pl: erdőirtás, termelés); kiszolgáltatott a természeti erőknél (pl: áradás, állatbetegség); a természet egy eleven szövet, megfelelő viselkedés esetén bőségben lehet élni (ne sértse meg)- gyümölcsöző;;
 - közel-keleti tradíció: tapasztalat: az ember pusztulására törekvő természet (pl: szárazság), *idea*: *kert* (óperzsában paradicsomot jelent, kiszakítja a környezetből és átalakítja); érintetlen természet: a *puszta* (kivonulás a társadalomból, a megkísértés, vezeklés helye); az ember által kialakított *mesterségesen létrehozott világ* kívánatos, amely az ember túlélését szolgálja→ a természet célja az *embert* *szolgálni*;;
 - Platón és a görög filozófia: *ideatan*: a valós világ csak halvány leképeződése az ideák világának (pl: *barlang hasonlat*: világ-valóság – árnyék-emberek); *idea*: egy fogalom ideális, állandó állapotát jelenti (pl: a szép, a jó, a ló, az ember), szép=jó, a világ távol ettől, változik, ezért rossz (pl: szép nő 30 év múlva, táj vihar után); tapasztalat: kézzelfogható szépség- magasabb rendű-*idea*; a szellem magasabb rendű az anyagnál, a természetnél→ *kettéválasztott világ* (objektív, *idea*, szellemi és anyagi világ): ember és természet *dichotómia-párok* (értelem és érzelem, férfi és nő, szellem és anyag);;
 - kereszténység, középkori teológia: a közel-keleti hagyományt EU-ba, *Teremtés* könyve (a világot az ember javára és használatára alkotta Isten)- a természet célból van, emberi *felsőbbrendűség*; a világ a Sától való; megváltástörténet (ember és Isten viszonya áll a középpontban); megszabadulni a bűntől- a világ csak kulissza; *alternatív megközelítések*: Assisi Szent Ferenc: a teremtmények testvérisége; *ortodox*: a kozmosz a logosz megtestesülése (anyagi világ Isten igéjének megtestesülése)→ a természet alávetve az embernek, de az ember is alá van vetve az isteni akaratnak (nem lehet öncélúan alakítani a világot);;

- reneszánsz: az ember a középpont, minden dolog mércéje (arányosság, arany metszés, ennek mintája az emberi test)- a természet is csak hozzá mérve lehet értékes; *evilági célok* az előtérben; Fugger (~fukar, 1. bankhálózat- célja: pénzszerzés, de nem társadalmi irányelv);;
- reformáció: Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme (*kapitalizmus* kibontakozása a protestáns országokban)- *evilági cselekvés* fontosságát állítja a középpontba → a *munka kötelesség*, erkölcsi cél, hivatás; a jól elvégzett munka *evilági jutalma az anyagi bőség* (aki gazdag, az isteni kegyelem jele; aki szegény, az erkölcstelen);
Benjamin Franklin: a helyes cselekvés célja nem az erények követése, hanem a társadalmi megbecsültség, és ennek révén az *anyagi gyarapodás* elősegítése (ezért kell megbízhatónak, szorgalmasnak lenni);;
- felvilágosodás:
 - *Descartes*: a platóni *dichotómia* megerősítése, a szellem és a ráció felsőbbbsége az anyagi világgal szemben; a világ *gondolkodó és anyagi része* (res cogitans és res extensa); módszere: a *kétkedés*, bizonyos, amit megtapasztalunk érzékszervek alapján (ami csalóka)- magáról a valós világról nincs igazi bizonyíték; egyetlen biztos, hogy gondolkodom- cogito ergo sum (csak a szellem tevékenysége bizonyos, a világ nem biztos) → a természet a szellem vizsgálódásának elszenvedője (önérték nélkül);
 - *Berkeley*: mi gondoljuk magunk köré a világot;
 - *Francis Bacon*: *kísérletsorozatok*, kicsikarni a természet titkait, addig gyötörni, amíg választ nem ad kérdéseinkre (~boszorkányperek);
 - *Galilei*: van rend a világban, amit fel lehet tárni, a természetnek nyelve van- *matematika* (csak szellemi tevékenység révén mutatható meg, leírható, pl: francia kert hengerei az igazi természet);
 - *Newton*: leírja a bolygók mozgását- újakat fedez fel;;
- Fntika: XIX.sz, vissza a természethez- a *természeti világ eleve jó*, a civilizáció eltávolít (nem rom: pl: Robinson a civilizáció megtestesítője megtanítja Pénteket, természeti, vadembert);
 - *Cooper* (indianregények, amerikai vadon eltűnése, a civilizáció tönkreteszi a természeti világot- a jó indián), *Karl May*, *Kipling*: *A dzsungel könyve*, *Kaspar Hauser* (cellában elzárva, társadalomtól nem behatott);
 - *Caspar David Friedrich* (képek), *Wordsworth*, *Tennyson*, *Blake* (természet= megbékélés);
 - *Thoreau*: *Walden* (megcsömörlik a nagyvárostól);;
- tudományos forradalom:
 - *Darwin*: az ember származása (a kiváltságosság tudat megszűnik, nincs éles szakadék ember és más között, hanem *folyamatosság*); az *evolúció* tana (az élővilág új tana, a természetben jelenlevő dolgok csak saját maguk érdekében léteznek, nem az ember miatt);
 - modern fizika: a *világ megismerhetőségének kérdése*- a szellem biztonságának megingása (a kutatások eredményei bizonytalanok, pl: nem oksági láncolat, hanem *sztochasztikus* modellek- a véletlen szerepe);
 - *ökológiai tanulmányok* (összefüggő rendszer, amiben az ember csak egy elem, függ a többitől);;

A természeti elemek erkölcsisége:

- természet: erőforrás, célja: a jólét fokozása, aminek érdekében fel lehet áldozni a természeti rendszereket (pl: anyagi haszon $\leftrightarrow$ erdő);;
- alapkérdés: van-e, lehet-e erkölcsi viszonyunk a természeti világhoz?;;
- hagyományos felfogás:
 - erkölcs, etika *csak az ember-ember kapcsolatra* terjed ki (mi a jó, mi a helyes, de csak egymással kapcsolatban);
 - *időben és térben korlátozott* (van-e kapcsolat a Föld másik részén élővel? van-e erkölcsi kötelezettségem? a jövő nemzedékkel?);
 - forrás: *erkölcsi reciprocitás* elve (csak olyan valami felé lehet erkölcsi kötelezettségem, ami szintén tud erkölcsi kötelezettsége vállalni velem szemben, és ezek arányban állnak egymással)- ez kizárja az állatokat és növényeket, csak az ember hordoz önértéket (csak ő képes erkölcsi alapú ítéletet hozni, kötelezettség t vállalni);;
- jellemző hozzáállás: a természet kívül esik az erkölcs világán, legfeljebb közvetetten (nem azért védjük, mert erkölcsös, hanem mert hasznot hajt, és így nyer értéket- nem önérték);;
 - haszon (John Passmore filozófus; még nincs önérték!):
 - közgazdasági (ökoszisztéma szolgáltatások értékelése, pl: kivágom az erdőt és eladom a fát, de megelőzi az eróziót- kiegyensúlyozott vízjárás- termelékenyebb mezőgazdaság, kevesebb árvízvédelmi költség, pl: Mo-i árvizek);
 - tudományos (génbank: 10 millió faj, 90%-ot nem ismerünk- nem tudjuk mire jó, pl: gyógyszerhatóanyagok 70%-a növényi eredetű, pl: Kavington egy erdei növényből; ökológiai elővigyázatosság: ha valamit elpusztítunk, akkor az sok mást is befolyásolhat- szimbiotikus kapcsolatok);
 - rekreációs-megújító (turizmus, Passmore: katedrális elv);
 - esztétikai (UNESCO világörökség- ENSZ szerve, pl: szép tájkép);
 - utódgenerációs (élhető, használható környezetet hagyni);;
 - még mindig *haszonelemzés tárgya* (ha nem hasznos, akkor büntetlenül elpusztítható?) $\rightarrow$ az erkölcsi reciprocitás elve rossz (pl: fogyatékosoktól, csecsemőtől, még meg nem születettől, a jövő nemzedékétől, más élőlényektől sem várható el);;
- az ökológiai válság *nem technikai jellegű probléma*, amit újabb technológia megold (a fogyasztás jobban nő, mint amennyit a technológia javít) $\rightarrow$ a *társadalmi működéssel* van gond- a célokkal, törekvésekkel van gond- a *jó és rossz meghatározásával* van gond- az etikával van gond;;
- régen a természet is beletartozott az erkölcsi világba (alá-fölé rendeltség), de a földművelés óta nem (partnerségi viszony), majd a természet alakítása (hierarchikus rend)- a *természet leigázása*;;
- Aldo Leopold: 40-as évek, az ökológiai válság végső oka, hogy a természet kívül esik az etika világán- *erkölcsi jó* (az emberi célok, pl: jobb élet) vs *erkölcsileg semleges konfliktusok* (pl: állat szenved, egy erdő tönkre megy- ez nem erkölcsi veszteség, ez alulmarad);;
- pl: Odüsszeusz hazatér- rendet tesz (rabnőket felakasztja, mert nem megfelelő módon viselkedtek- mai erkölcsi norma szerint ez nagy bűn, pedig akkor is szigorú és *határozott erkölcsi normák* voltak, a rabnők *kívül estek az erkölcsön*, csak tulajdonok

voltak); ma ha megölök egy kutyát vagy megrongálok egy erdőt, akkor kártérítés a tulajdonosnak, nem az erdőnek!;;

- megoldás: ki kell tágítani, felszámolni a tulajdoni viszonyt, *kitágítani* az erkölcsi közösséget (pl: rabszolgák- egyetemes emberi jogok); „Valami akkor jó, helyes, ha segít megőrizni az élő közösségek egységét, stabilitását és szépségét. Rossz, ha nem így cselekszünk.”;;
- a jog-politikai közösség kitágításának folyamata:
 - alapjogok,
 - *Magna Charta* (1215, angol nemesség jogai),
 - *Függetlenségi Nyilatkozat* (1776, minden ember azonos jogok birtokosa= fehér férfiak),
 - *Rabszolga felszabadítás* (1863),
 - *XIX. Alkotmány-kiegészítés* (1920, a női választójogról- hosszú folyamat eredménye),
 - *Indián Állampolgársági Törvény* (1924),
 - *Polgári Jogok Törvénye* (1963, az afro-amerikaiak jogairól),
 - *Veszélyeztetett Fajok Törvénye* (1973, a pusztuló létezésük miatt, még ha emberi érdekeket meg is kell sérteni, pl: rakétatesztelés ↔ veszélyeztetett lepkefaj utolsó populációja);;
- az etikai közösség kitágítása: (Nash, 1989): én, család (ősember: gyerek), törzs (vérségi kapcsolatot feltételez), nemzet, rassz, vallás (keresztes hadjárat), emberiség, állatvilág (ma már állatvédelmi törvények: az állatkínzást bünteti, mert érző lények, Új-Zéland: emberszabású majmokon nem lehet kísérletezni, de a fikusz nem örökölni), növényvilág, élet, ökoszisztéma, bolygó, univerzum;;
 - Leopold: a helyes és helytelen viselkedés alapelvei változatlanok maradnak- diszfunkcionális (pl: ölés tilalma, ekkor a ragadozók kihalnának);
 - J.Baird Callicot: a természettel szemben *erkölcsi kötelezettségeink* vannak- nem kitágítani kell az erkölcsi közösséget, hanem feladni az erkölcsi reciprocitás elvét; nem várhatjuk el a természettől, ki kell dolgozni a helyes erkölcsi magatartást (figyelembe venni az élethez, önfenntartáshoz szükséges körülményeket- nem abszolút jogok: megtiltani az állatok megölését, hanem mérlegelni);
 - free-for-all competition: megszünteti azokat a pozíciókat, helyeket, amelyekért a verseny folyik;;
- a jogi közösség kitágítása:
 - Christopher Stone: Legyenek-e a fáknak jogai? (1973) Walt Disney erdős völgyben akart építeni Disney Land-et- próbaper ellene, de elvesztette, mert az ő érdekei közvetlenül alig sérülnek; az ökoszisztéma azonban igen;
 - kritérium a jogi érdekképviseletre:
 - képes legyen *jogi cselekményeket kezdeményezni* a saját érdekében (pl: odamenni a bíróságra- de cég is mehet jogi képviselő útján);
 - a bíróság vegye *figyelembe* a vele szemben *elkövetett jogsérelmet*;
 - a jogorvoslat *kezdeményezettje* is ő legyen (pl: az eredeti állapot helyreállítása)→ a környezetjog más irányba megy, de az elvi lehetőség megvan;;;

A környezeti források elosztásának problémái:

- 1960-as évek: társadalmi átalakulás (feminista, diák, környezetvédelmi mozgalmak); *irányzatok*:
- következmény etika: a természeti elemekre koncentrálni, az ember által a *természetre kifejtett hatások* már önmagukban is *problemátikusak*- van-e jogunk beleavatkozni a természetbe, milyen mélységig?;
 - DDT-ügy: XIX: század vége, svájci vegyész, 1930-as: mérgező hatása a rovarokra, de melegvérű állatokra ártalmatlan, II. VH után tömeges alkalmazás, 1962: Rachel Carson: *Néma tavasz*: hasznos rovarokra is káros (pl: méh), természetes ragadozókat is kipusztította; stabil vegyület- *felhalmozódik*, magas koncentrációban madarakra, emberekre is hat; 70-es évek betiltották (3.világ országai: még alkalmazzák)→ a környezetbe való beavatkozásnak *nem várt következményei* lehetnek, amelyek *visszahatnak* az emberi egészségre is;;
- elosztási etika: a természeti erőforrások a *társadalom működésének alapja*, de *korlátozott*, ezért meghatározott elv szerint kell *elosztani*;;
 - Thomas Malthus: *demográfiai* elmélet (XIX. sz): a természetben és az emberi közösségekben lényegesen több utód jön létre, mint amennyi szükséges a szülők pótlásához, de ezek a természet szelekciójának következtében elpusztulnak- *stabil populációk*; ipari forradalom: jobb egészségügy, több élelem- igazságos elosztás; *környezeti igazságosság* (környezetszennyezés egyenlő mértékben sújt-e); időben hogyan osszuk el a forrásokat- *fenntartható fejlődés*;;
 - Aral-tó: Közép-Ázsiai régió, 60-as évek: intenzív mezőgazdasági fejlesztés (gyapottermelés)- vízfelhalmozása- süllyed a tó vízszintje- sósabb- az élővilág kipusztul- pusztaságok, vegyszeres porviharok; 1999: víztömeg 10%-a, 2002: kettészakad, nagyobb része menthetetlen;;
- megoldási irányzatok:
 - határvidéki (cowboy) etika: a természeti erőforrások *végtelenek*, szabadon használhatjuk, létük célja, hogy használjuk őket- nem kell rá vigyázni (pl: nemzetközi gazdálkodás);;
 - mentőcsónak etika: véges források, ország~ mentőcsónak, eltartó képesség~ utasszám, kimenteni a fuldoklókat? (60-as évek: ENSZ nemzetközi élelmiszerbank);
 - megoldások: mindenkit felveszünk (mindenki meghal), senkit, annyit amennyi forrás rendelkezésünkre áll (hogyan választjuk ki, hogy ki jöhet?);
 - probléma: nem az alapvető életfeltételeket védelmezzük, hanem a jólétet; migrációs nyomás, a források egyenlőtlen felhasználása (gazdag országok egyre gazdagodnak);;
 - ökológiai lábnyom: egy adott embernek mekkora területre van szüksége a világból, hogy életformájához szükséges javakat előállítsa (2 hektár, de fejlett országok: 8-10);;
 - úrhajó etika: Barry Commoner, ha az embert el tudjuk látni az űrben, akkor a Földön is kell; Föld~ úrhajó; energiát a napból nyeri, de minden más forrás *korlátozott*; *körfolyamatok* (pl: széndioxid), *felelősség*, az *egész rendszer* működik vagy semmi sem, *együttműködés*, ideális középút magánérdek és közérdek között;;

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- játékelmélet: kooperáció kérdése: fogoly dilemma (2 fogoly, vádnak nincs elég bizonyítéka; ha vallomást tesz, akkor megússza, de ha mindketten, akkor 5-5 év, ha egyik sem, akkor 1-1 év); ;
 - minimax stratégia: a lehetséges legmagasabb büntetési mértéket minimalizálni, ezért vall (max 5 év lehet), mindketten erre jutnak: 5-5 év;
 - közösségi szemszög: összbüntetés minimalizálása (2 év), de ehhez kell a kölcsönös bizalom (pl: fegyverzetcsökkentés, nyilvános információk);;
- a közlegelők tragédiája: lehetséges-e, hogy mindenki követi a magánérdeket, de a köznek mégis jó lesz?
 - falu, 10 gazda, 1-1 1000 kg-os tehén (összsúly 10000 kg);
 - még egy tehén a legelőre (kevesebb fű, 900 kg- a gazdának 1800 kg, de összsúly 9900 kg),
 - 5 gazda (500 kg, a gazdának 1000 kg, de összsúly 7500 kg),
 - 9 gazda (100 kg, a gazdának 200 kg, összsúly: 1900 kg);
 - a legmagasabb haszon a közösség szempontjából *kooperációval* érhető el;;;

A keresztény tanítás viszonya az ökológiához:

- Lynn White (1967): Ökológiai válságunk történeti gyökerei: a vallási tradíciók és az ökológia összefüggései, a válság oka, hogy a természethez való viszonyunk *radikálisan átalakult, deszakralizáció*, anyagi világ része, *túlhasználat*, környezeti *rombolás* (régén is: Görög erdők kiirtás hajépítés miatt);;
- ökoteológia:
 - a teremtés jósága: a világ önmagában jó, vele szemben is jónak kell lenni, *megőrizni*;;
 - a teremtés őrzése: emberre van bízva, művelni és őrizni kell, formálja, termel, de nem lehet ez a fő cél (*homo cultor és homo custos*, azaz a művelő és az őrző ember), fontos az egyensúly (pl: kínai filozófia);;
 - a teremtés szándékának megtestesülése: Isten szereti a világot és jelen is van benne, *benne élünk*, mozgunk és vagyunk (Apcsel), ortodox hagyomány is (kozmosz logosz);;
 - a teremtés és az ember közössége: szorosan összekötve, a megváltás reménye is csak együtt adott- szövetség;
 - *Assisi Szent Ferenc:* a teremtmények testvérisége;
 - *Szenr Bonaventura:* a teremtmény árnyéka Istennek (fokozatok: árnyék, nyom, kép);;
- az egyházak és az ökológia problémái:
 - 70-es évektől figyelem;
 - Egyházak Világtanácsa (1975): protestáns, nairobi nagygyűlés, a helytelen viselkedés okozta károkat orvosolni kell, az egyházak szerepe ebben;
 - német evangélikus egyház (1985): püspöki körlevél, ökológiai válsággal foglalkozik, 1993: Amerikában;
 - lutheránus világszövetség (2003): Kanada, foglalkozni kell a természettel, megfogalmazza, hogy mit kell tenni;
 - református (90-es évek): hitvallás kidolgozása, mely megoldást keres a problémákra;
 - ortodox egyházak (1989. szept. 1.): évente a teremtésért imádkoznak, 1995: dokumentum gyakorlatias kérdésekkel (pl: a bűn újrafogalmazása- a teremtés kárára elkövetett események);
 - katolikus egyház (60-as évek): enciklikák, II. János Pá pápa (1979): Assisi Szent Ferencet az ökológusok védőszentjévé avatta; 1990: nyilatkozat a környezeti problémákról: az ökológiai válság morális természete (nem technológiai probléma), megújulásra van szükség, az élet tisztelete, szolidaritás, felelősség;
 - Velencei nyilatkozat (2002): II. János Pál és I. Bartholomeosz konstantinápolyi pátriárka közös erőfeszítések;
 - Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele (2008): Felelősségünk a teremtet világért;;;

Személyi és anyagi elosztás (allokáció):

- bioetika alapelve: az *igazságosság* elve: anyagi erőforrások elosztása (anyagi javak, szolgáltatások), ma politikai döntés;;
- szempontok: nem ártani senkinek, megadni mindenkinek, ami jár;;
- először *elméleti* szinten megfogalmazni, amit valóra akarunk váltani *konkrét helyzetekben*;
- perszonalista filozófia: minden élőlény egy cél érdekében cselekszik (ennek okai: amelyik mozgat, ami felé mozgat = *ható és cél ok*); természetünkől fakadó célt megvalósítani, *belső rend* szabályozza (pl: közösségbe szerveződés);;
- a lét célja: *jó*, amire belső késztetés (a természeti törvényekben megfogalmazódik, pl: élet védelme, közösségi szerveződés joga); *erkölcs és jog* szorosan összetartozik- világos keret;;
- egészségügy: *kiindulási pont az ember*, nem a gazdasági helyzet, mindenkit megillet az ellátás;;
- egészség és betegség: határ korszakonként változik (pl: beteg-e az öreg, alkoholista, dohányos, rövidlátó, homoszexualitás, dadogás, terhesség); *válasz:* társadalom alapvető erkölcsi normáihoz igazodik, ennek anyagi kihatásai (pl: dohányzásról leszokást fizetni, öregnek szemüveget felírni- nem betegség, hanem természetes folyamat?); ;
 - naturalista iskola: *társadalmi normáktól független* tapasztalati kérdés az egészség- környezetéhez jól *alkalmazkodó* szervezet (*statisztikailag* leggyakrabban megjelenési forma vagy a faj *genetikai programjának* leginkább megfelelő);;
 - normativista iskola: az a testi és szellemi állapot, mely lehetővé teszi az ésszerű *társadalmi normákhoz* való fájdalom- és szenvedésmentes *alkalmazkodást* és ebben a minél hosszabb életet- az egészség a társadalmi normától függ; *szomatikus* (pl: nincs fájdalom), *pszichológiai* (pl: életöröm), *társadalmilag* (pl: rabszolgatartók, diktatúra- rabszolga szökése kóros állapot);;
 - Egészségügyi Világszervezet: a teljes testi, szellemi és szociális jólét állapota, nem pusztán a betegség vagy nyomorékság hiánya; pozitív, de nem világos- egyénre szabott fogalom;;
- QUALY (= Quality Adjusted Life Years, 1970, USA): életminőség mérésére, a megmentett *életevek számát* és *minőségét* egyetlen számban foglalja össze, egy orvosi *kezelés mennyire sikeres* és ennek mennyi a költsége;
 - cél: *költséghatékony* orvosi kezelések kiválasztása, rangsorolás;
 - probléma: fogyatékosok, idősök, költségesen gyógyíthatóak hátrányban- ellentmond az igazságosság elvével, inkább *haszonelvű*;;
 - orvosi hozzáállás: akarja veszni hagyni, azaz *szándékosan feláldozza* egy másik miatt (= *eutanázia*); fontos: *ne legyen szándékos*, károk enyhítése, nem csak anyagi szempontok (feláldozza magát, hogy pénzt takarítson meg másoknak?), hanem igazságosság, emberi méltóság→ ma már nem alkalmazzák;;

- az egészségügyi rendszerek etikája: igazságos elosztás (pl: gyógyszerek, védőoltás, lélegeztetőgép- kit választunk?); OECD (= Organisation for Economic Cooperation and Development, 1992):
 - az integrált állami modell: az egészségügyi szolgáltatásokat az állampolgári adókból finanszírozza, a kórházak állami tulajdonban, az orvosok közalkalmazottak, központi költségvetés, a betegeknek ingyenes (pl: Nagy-Britannia, Írország, Spanyolország);;
 - az állam szerződéses modell: az egészségügy finanszírozását kötelező biztosítással oldja meg, egészségügyi biztosítók (betegsegélyező alap), ellátás szerződés alapján független intézmény (pl: Németország, Hollandia);
 - az állami térítéses modell: az egészségügyi szolgáltatásokat a kötelező egészségbiztosítás finanszírozza a betegsegélyező alapokon keresztül, de az alapok és az ellátást végzők nem állnak kapcsolatban, független egészségügyi intézmények, akiknek a beteg fizet, majd költségeit az alap téríti meg (pl: Franciaország, Belgium);;
 - gyakorlat: több modell aránya, eltolódások (pl: Nagy-Britannia);
 - cél: kiadások visszaszorítása- sikeres;;
- paraszolvencia: súlyos, komplex probléma, akadályozza az átalakulást;
 - sikertelen megoldási kísérletek (ha legális lenne, akkor kétszeres jövedelmet kéne adni, de attól még adómentes- kísértés);
 - orvosnak a nemes, jó magatartást kell követnie; nem egyenlő elosztás (pl: nőgyógyász és kórboncnok);
 - a hálapénz etikai kérdéseivel a Magyar Orvosi Kamara Etikai kódexe is foglalkozik (jogellenes, mielőbbi orvoslás);;
- preventív medicina: közegészségtan, megelőzés (pl: egészséges környezet, légszennyezés, ivóvíz, lakáskultúra), egyéni magatartás (pl: dohányzás); a halálozás legfőbb oka az egészségtelen életmód;;
- kuratív medicina: orvosok, gyógyítás, nem arról kell dönteni, hogy a beteg mennyire felelős (nem lehet nem kezelni a dohányost);;
- Ki marad életben? szűkös erőforrások, növekvő igények, de nem fogadható el, hogy valaki azért ne jusson hozzá alapvető szolgáltatásokhoz, mert nem tudja megfizetni;
 - szolidaritás elve: jövedelem alapján fizetni a járulékot, nincs kockázati elv;
 - MOK: az orvos nem vállalhat felelősséget, ha a gyógyításhoz nem áll kellő anyagi lehetőség a rendelkezésre;;
- elosztási problémák: fontos a visszacsatolás a döntéshozók felé (pl: művesekezelés, 60-as évek, USA, kevés gép- bizottság dönt- Kongresszus megszavazza, hogy mindenkinek legyen gép); a döntések szétválaszthatatlanok;
 - felsőbb szintű makroallokációs döntések: a rendelkezésre álló pénzt hogyan osszák el az egyes ágazatok között (pl: egészségügy, oktatás, közlekedés);;
 - alsóbb szintű makroallokációs döntések: hogyan osszák el az egészségügy ágai között (pl: gyógyítás, megelőzés, kutatás, reumatológia, tüdőgondozás);;
 - felsőbb szintű mikroallokációs döntések: ritka orvosi eszközöket milyen kritérium alapján osszák el a betegek között, ha egyformán rászorultak (pl: vesedialízis);;
 - alsóbb szintű mikroallokációs döntések: eldöntik, hogy melyik beteg milyen eszközt, kezelést kap;;

- egészségügyi ellátáshoz való jog: szabadpiaci vagy közfinanszírozás;
 - kétrétegű rendszer: mindenkinek jár egy tisztességes *minimum*, de jobb ellátáshoz *kiegészítő* magánbiztosítás kell (pl: kevesebbet kell várni)- lehet igazságos, ha az közegészségügyet finanszírozza a magán→
 - differentiaelv: Rawls, az egyenlőségtől való eltérés megengedhető, ha a legrosszabbul járók is jobb helyzetbe kerülnek, mint egyeztetésben;
 - probléma: bizalom az adórendszerben, nincs hálapénz, politikai kapcsolatok;;
- gyógyszerek, eszközök elosztása: sok kóros szokás is betegség lett mostanában-többletkiadás; merülő mentőcsónak- kit dobják vízbe?;
fejlett országok (vesedialízis, inkubátor, szerv), fejlődő (antibiotikum, oltóanyag);
emberi egyenlőség elve, de kilátástalan kezelés miatt feláldozni megmenthetőket?;
döntőbizottság, sorsolás, elég pénz;; választási elvek:
 - orvosi haszon: ha haszontalan, az *pazarlás*, nem kell kezelni (pl: vesedialízis rákos betegnél, de Anglia: 55 évnél idősebbnek már úgymint mindegy- ez nem!);;
 - az életveszély döntési kihívásai: közvetlen életveszély előbb (pl: szívműtétek sorrendje- legrászorultabb), de ha váratlanul *rosszabbul lesz*, akkor előbbre kerül (pszichés terhelés, bizonytalanság- mindenki rosszabbul lesz); már kezelt beteget *félbeszakít*, és mást kezelnek (pl: kirak az intenzívről, de lehet e miatt hal meg?);;
 - a kezelés sikerének valószínűsége: *túlélési esély* (ha túl kicsi, akkor felesleges), de minél rosszabbul van valaki, annál kisebb a siker valószínűsége (nem a legrászorultabb jön előbb, *diszkriminál*, pl: fogyatékos, idős, egyéb betegség); szervátültetésnél fontos;;
 - a megmenthető életévek száma: természetes elv, de előny a fiataloknál- nem az emberi élet egyenlőségéből indul ki; megkövetelendő minimális túlélés (pl: transzplantáció: 2 év);;
 - várható életminőség: az élet tisztelétének elve háttérbe szorul (pl: koraszülött központban nem kezelik az agyi károsodottakat, dialízisközpontban hátrányban, ha más betegség is); ki állapítja meg, hogy a beteg számára milyen minőség az elfogadható? csak a beteg dönthet- senkit sem szabad akarata ellenére kezelni;;
 - a beteg pszichológiai stabilitása: *önfegyelem* (pl: veseelégtelenség esetén korlátozott vízfogyasztás, szervátültetés)- depresszió, öngyilkosság; nehéz megállapítani, a kezelés során ennek változását még nehezebb; sokszor társadalmi hasznosság elve, szimpátia, *alkalmazkodóképesség* alapján dönt az orvos;;
 - támogató környezet: család, barátok, rokonok támogatása segíti a gyógyulást; megfelelő környezet (gazdagabbnak könnyebb), de szociális gondozóval segíteni az elesetteken;;
 - társadalmi hasznosság: múltbeli és jövőbeli (pl: sikeres üzletember ⇔ értelmi fogyatékos; tudós, művész, politikai beállítottság: középosztály előbb, mint a szegény); sérül az egyenlőség elve, elfogadhatatlan;;
 - területi elv: körzet, megye, ország; közvetlen életveszélyt el kell látni, de évek óta veseelégtelenségben szenvedő külföldre utazik, hogy gyorsabban kezeljék-átvándorlás lenne; kvóták: néhány ideget felvesznek, de inkább nemzetközi hálózat (szervek elosztása is nemzetközi szinten); messzire nem jó szállítani;;
 - a szükséges alkalmazási idő: előny, ha *rövidebb* ideig kell, így több ember kerül sorra;;

- más emberek életének megmentése, jólétének biztosítása szempontjából válogatás: társadalmi hasznosság szűkebb megfogalmazása, csak rendkívüli helyzetben indokolt- *triage*: tömegszerencsétlenségeknél válogatási szabályok:
 - akik orvosi kezelés ellenére is meghalnak,
 - akik e nélkül is életben maradnak,
 - akik azonnali beavatkozással megmenthetőek; orvost is előnyben részesíteni (segíthet utána), pilótát, Churchill (antibiotikum, hogy segítse a háborút), Landau (szovjet atomfizikus, tudása), többgyerekes vagy egyedül nevelő szülők; bizottság, egyéni elbírálás;;
- a betegségért való egyéni felelősség: előny, ha nem *felelős* betegsége létrejöttéért (pl: alkoholista, bankrablót meglőtték);
 - kifogásolható erkölcsi magatartás (pl: bukósisak nélkül baleset, túl sokat dolgozik)- orvosi rendőrség? nem!;
 - aki *véradó*, abbahagyta az ivást, tett egészségéért élvezzen elsőbbséget- ösztönzés;
 - *probléma*: nem kimutatható közvetlen ok a betegség és az egészségtelen életmód között;;
- fizetőképesség: életmentő beavatkozásért is fizetni kell, kezelésért nem, de járulékos költségekért igen (pl: átköltözés); anyagi támogatás (pl: gyűjtést szervez);
 - *mellette*: ha *gazdag*, akkor meg tudja fizetni, eszközök a piaci törvények szerint *automatikusan osztódnak* el (nem kell bizottság), jobb legalisan engedni (adó szedhető);
 - *ellene*: alapvető szükségletek kielégítése nem függhet a fizetőképességtől, *csak kiegészítő* réteggként szerepelhet (magasabb szintű ellátás); csak ha szaporítható ritka eszköz (pl: emberi szerv nem, mert akkor pénzért egy szegénytől venné el);;
- véletlenszerű kiválasztás: jelentkezés sorrendje vagy *sorshúzás*; emberi élet egyenlőség elvének megfelel, könnyű alkalmazni, az emberek jobban elfogadják (mint más emberek döntését), nem veszi figyelembe az egyéni érdekeket (pl: Albert Schweitzer vagy más); megszokott eljárás: érkezési sorrend (szegényebb esetleg később megy orvoshoz), *kombináció* (időpontig jelentkezettek között sorsolnak); társadalom számára is világos, hogy ritka eszköz- motiváció a döntéshozóknak, hogy vegyenek még;;
- életkor: fiatalok előnyben (pl: vesedialízis, szívtranszplantáció), ez diszkrimináció;
 - *igazságosság elve* (fiatalabbnak többet lehet hosszabbítani, de egy 20 évest vagy 9 65 évest mentsünk meg?); inkább több emberi életet, mint több életévet kell megmenteni→ az élethez való jog;
 - *természetes élettartam*: kb 80 év, az elég volt, hogy teljes életet éljen- esélyegyenlőség: mindenkinek egyforma lehetősége legyen erre; azért ne kezeljük az idősebbet, mert ő már meghalhat?
 - *Daniel Callahan*: természetes élettartam- reformötletek: nem ésszerű az egészségügyi költségek egyre nagyobb részét idősek kezelésére fordítani, haldoklókat ellátni, időseket érintő kutatásokat támogatni- *fiatalok* háttérbe szorulnak; megoldás: időseket csak palliatív kezelésben részesíteni; az idősek megkapták fiatal korukban a pozitív megkülönböztetést;
 - *kényszereutanáziához vezet*: meghalás kényszere (pl: 80 évesen még 10 évig kezelik a cukorbetegét, de 82 évesen már nem kezdik el);

BIOETIKA 2009 - VIZSGA

- a természetes élettartam *változik*; az első generáció nem kapta meg fiatal korában a kitüntetett kezelést; a társadalmi hasznosság burkolt formája;
- az *életkor* önmagában nem lehet *diszkrimináló tényező* (gyakran eltér a *naptári kor* a biológiaiától);
- kísérleti terápia: széles körben még nem szabad bevezetni, mert nem ismerjük előnyeit és veszélyeit; *betegkiválasztás*: a terápiás haszon a legmagasabb, pszichológiai stabilitás, környezeti támogatás, beleegyezés, de a tudományosan nagyobb haszon nem lehet kiválasztási elv;;;